

Jan Rejžek

O popáči za totáče aneb Ten chléb je tvůj i můj...

Nejhezčí dárek je píseň, kterou ti zpívám,
tu píseň, tu píseň chtěl bych ti dát...
(Jiří Zmožek, Zdeněk Rytíř, Nejhezčí dárek)

A ť začínám psaní příspěvku¹ o „nejpokleslejších projevech naší populární hudby“ z kterékoliv strany, pořád mi z článku vylézá něco jiného. Nebo pořád totéž, totiž že nejpokleslejším projevem byla naše populární hudba veskrze sama o sobě. S údivem zároveň zjišťuji, že zatím nikdo z kolegů hudebních publicistů, kteří „v tom jeli taky“, neměl potřebu nebo čas ohlédnout se za dějinami zdejší pop music či tzv. středního proudu v okupační totalitě a zamyslet se nad tím, jaké tragédie se tu rodily z ducha hudby a doby, řečeno s Nietzsem... Chápu. Téma jest to zřejmě pro leckoho příliš živé a citlivé, většina pachatelů těch největších uměleckých zločinností ještě žije (a nežije si špatně), možná jde o vyšumělou záležitost, která je už úplně pasé...

Přesto snad neuškodí – i coby výstraha potomkům – připomenout si, co vytvářelo zvukové kulisy normalizace a za jakou cenu. Ještě poznámka: těm ze čtenářů, kteří měli co se týče středního proudu dávno jasno a mohli před všude dotírajícími tlampači režimní zábavy unikat třeba do zcela jiných hudebních a myšlenkových světů Plastiků nebo Šafránu, těm bude tato zběžná úvaha asi připadat jako líčení rituálů dávno vyhynulého východoafrického kmene.

Historii československé populární hudby od února 1948 pokrývá stín Velkého Stranického Dohlížitele, který ve prospěch svazáckých folkloristických souborů (Já mám rád tu kudrnatou Káču) napřed potíral imperialistické výhonky jazzové diverze a pak chtěl rázně zatočit nejen s americkou mandelinkou bramborovou, ale též s vlasatými chuligány, co sem skrze podvrtné vysílačky, jako Radio Luxembourg, mínili zavléci shnilé plody buržoazní pakultury v podobě rokenrolu.

Navzdory jemu a samozřejmě díky politickým oblevám se i oblast taneční hudby, jak zněl dobový termín, koncem padesátých let rychle stává prostředkem generační výpovědi, vzájemně se propojuje a obohacuje s jinými uměleckými sférami (divadla malých forem, výtvarné vernisáže, Formanův *Konkurz* a nová vlna kinematografie) a pomáhá formulovat styl „swingující Prahy“. A taky prostě vznikly desítky dosud zcela přijatelných, chytrých, vkusných a neoblubujících písniček, od Vlacha přes Semafor k bigbeatovým skupinám.

Pro pamětníky, kteří se stačili nadýchnout svobodomyšlností šedesátých let, tím drtivější musí být prudké ochlazení a zmrtvění kultury, které přichází s Husákovým vedením a nikterak se nevyhne populární hudbě. Dalo by se říci, že tak jako v literatuře, publicistice, divadle a filmu, i tahle oblast na neuvěřitelně dlouhou dobu padla do rukou gangsterů, partajních úředníků,

¹ Příspěvek, který J. Rejžek přednesl ve zkrácené podobě na konferenci, je s drobnými úpravami přetištěn z časopisu *Revolver* Revue 1993, č. 23, s. 35–43.

svazových tlustochů, nájemných slouhů, kteří příslovečnou ďáblovu ruku stiskli s představou nedotknutelné slávy a peněz. Neslýchané ovšem je, jak ochotně a vstřícně se tehdejší špička naší populární hudby přimkla k nové moci, jak bleskově se nechala zkorumpovat a zkompromitovat, zatímco si řada dramatiků, spisovatelů, filmařů a novinářů zachovala čest. Poddajné kolaborantství a totální morální selhání poznamená hvězdy tuzemského „šoubyznysu“ na další desetiletí...

Život se ovšem neodvřel podle dat zasedání či sjezdů ÚV KSČ, dne vydání Poučení z krizového vývoje nebo podle intenzity čistek a prověrek mezi komunisty. Zatím nenastalo ono bezčasí, parcelované únorovým Festivalem politické písně v Sokolově, červnovou Bratislavskou lyrou, červencovou Děčínskou kotvou a říjnovou Sovětskou písní v Ostravě... Do emigrace už sice odešel jazzový kapelník Karel Krautgartner, písničkář Karel Kryl, textař Jan Schneider a další, po inscenovaném procesu je umlčena Marta Kubišová a Karel Černoch se veřejně vzdává Bratislavské lyry za vítěznou, leč „protistátní“ píseň, ještě v roce 1971 se uskuteční poslední třetí ročník československého beatového festivalu, ještě vyjdou kvalitní alba *Město Er a Kuře v hodinách*, pragmaticky zaštitěná volbou textů Josefa Kainara, prvního předsedy normalizovaného Svazu českých spisovatelů. Ještě se zdánlivě nic neděje. Před bezstarostně profukujícím větříkem omamné svobodných minulých let se však prudce zavírají dveře. Závěrečná, pánové!

Po dvaceti letech bolševik jako ze slabikáře opakuje naučené postupy z pouónorového období. Přesně, jak to vypočítává Kaplanova kniha *Nekrvavá revoluce*² – zavedenými pákami oddělení kultury Ústředního výboru KSČ, Ministerstva kultury a vnitra monopolizuje rozhlas, televizi, gramofonové firmy a umělecké agentury, dále kulturní a osvětová střediska, sály a kluby, kde pozorně dohlížejí na ideovou úroveň svazáčci z LSM (to byl Leninský svaz mládeže, milé děti) a pak SSM. Monopolizuje samozřejmě svou jedinou pravdu, oprašuje ždanovovské chápání umění jako propagandistického nástroje, případně „okrasy, dekorace režimu“. A zpěváčci a zpěvule, všichni ti zlatí slavíci se pokorně nechávají oslepit, aby co nejpěkněji majiteli zacvrlikali. Příslloví Koho chleba jíš, toho píseň zpívej, Vasil Biľak kdysi výmluvně vyložil: „Myslím, že dostávají dost chleba, aby aspoň trochu zpívali.“

A tak se ruší a odsekává a zakazuje všechno, co by připomínalo „krizová léta“, obvyklým strašákem je pak „západní hudba a její ideologické působení“, kam bedliví partajníci zařadí kult hvězd, profese manažerů a producentů, opět ty dlouhé vlasy, křížky na krku, ba i nepřijemně chraplavé, „nezdravé“ hlasy. A angličtina jako jazyk kapitalismu už vůbec! Rangers se poslušně přejmenují na Plavce, Greenhorns na Zelenáče, Blue Effect na Modrý efekt či M. efekt (což jen zesílí původní žert, neboť kapela se pojmenovala podle vysněných modrých knížek...). Nejde jen o vzhled. Všichni blouzniví hudebníci, kteří po zániku beatových skupin hledali existenční azyl v doprovodných souborech za zády zpěváků, jsou zváni k potupným rekvalifikacím, kde neběží o muzikantskou dovednost, ale hlavně o marxisticko-leninské vzdělání a správné odpovědi, vzešlé z pilné četby Rudého práva.

Spolehliví a prověřeni soudruzi na důležitých místech ale chtějí víc a víc. „Mládeži citelně chybí optimistická svěží píseň,“ žaluje ředitel Pantonu Josef Boháč.³ Náměstek ministra kultury Josefa Švagera poroučí hudební kritice, aby „posílila umělecká a ideová kritéria, odpovídající našim kulturně-politickým potřebám“.⁴ Vedoucí redakce televizních zábavných pořadů, televarietní Vladimír Dvořák zsalutuje, že u nich rozhodně „rozhodují o písničkách v souladu s kulturně-politickou linií“.⁵ A náměstkyně televizního ředitele Milena Balášová nařídí, aby umělkyně nosily

2 Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*. Toronto 1985; Praha 1993.

3 Boháč, J.: *Melodie* 1971, č. 9.

4 Švagera, J.: *Melodie* 1971, č. 11.

na Kavčích horách podprsenky...

Mantinely jsou postavené, kdo bude bruslit? Skoro všichni. Chybí-li mládeži ona optimistická svěží píseň, ÚV SSM naváže na tradici padesátých let a sestaví svazácký soubor Plameny, kde skončí talent a charakter šansoniera Jiřího Štědrone. Pokud by některý zapšklý občan váhal, zda jít k volbám, připraví se strhující koncert Dávám svůj hlas s Karlem Gottem a Helenou Vondráčkovou a ještě ukážeme Mistra u urny ve filmovém týdeníku, jak jde příkladem. Jestli si jakýsi zalezlý pravicový oportunistička myslí, že bratrská pomoc v srpnu nebyla pomoc, nechť pohlédne na tváře, které se usmívaly na společných fotografiích s Dubčekem, Smrkovským při Pražském jaru a nyní se zubí na nové kamarády. Vždyť na Plesu přátelství Karel Gott obdrží odznak Svazu českoslovenko-sovětského přátelství prvního stupně a dožije se též čestného uznání Ústředního výboru Leninského komsomolu. Málokdo může chybět na Slavnostech Rudého práva, při plesech Sboru národní bezpečnosti a u sovětských vojáků. Věru bezelstně o povahách populárních kolegů hovoří třeba Eva Pilarová v knížce *Vzpomínání*: „Blížilo se léto 1970... Jelikož nikdo z nás zpěváků... nechtěl jezdit do SSSR, rozhodlo moudré nově dosazené vedení Pragokonzertu po poradě na ÚV, že tam pojedeme všichni najednou a bude to“.⁶ A všichni najednou tam jeli a bylo to.

Šrouby moci byly pevně utažené a nebylo úniku, ani do emigrace, jak to stínově předvedl Karel Gott. Janusovská maska sice sypala na jednu stranu odměny, honoráře, zahraniční cesty, od svých pimprlat ovšem žádala poslušnost. I v roce 1973 vymyšlen byl pověstný Festival politické písně v Sokolově, dokonalý lakmusový papírek vztahu umělce k režimu, kde nejedna ze slavných postav zdvíhala v závěrečné písni s kolegy ruce vzhůru a pěla bojovné „Venceremos“... Došlo zde rovněž k události, kterou těžko hledat v análech světové populární hudby, když Josef Laufer písni oslavil fízla, kapitána Minaříka, který se hrdinně vetřel do Svobodné Evropy, aby ji vyhodil do vzduchu. (Zbytečně zapomenut je jiný nečekaný čin, když tu Český skiffle, skupina, která doposud těšila žákovskou a trubadúřskou poezií nebo českými obrozeneckými písněmi, v jakémsi pomatení smyslů uvedla píseň Pozdrav sjezdu.) Dlužno škodolibě doplnit, že tyto orgie upoceně „angažovanosti“, přehlídka póz loajality a výlohu neumětelství „za čárku“, festival marnosti a protiválečných (pozor, nikoli pacifistických!) písní, kde to pravidelně těžce schytávali američtí prezidenti, režíroval Jiří Adamec, kterého pak ještě víc proslavily televizní seriály *Sanitka* a *Rodáci* a dnes je režisérem televizních MISS...

Šílenství režimu neopadávalo. Na počest „výročí strany“ vzniká Intertalent, šéfredaktor stanice Hvězda a vlastizrádce Miroslav Kratochvíl, který za okupace měl prsty v kolaborantském vysílání rádia Vltava, přichystal Písničky pro Hvězdu, kde pěvecká plejáda vyzpívala lásku k rodné zemi, ale i k sovětským řekám nebo k náročné práci příslušníků Veřejné bezpečnosti...

Sovětizace populární hudby byla nesmírná. Ideálem se stále jevil překonaný model slušně oblečeného, ostříhaného interpreta, střídmými gesty ilustrujícího text a doprovázeného mohutným tanečním orchestrem. Kolik to asi stálo krve a potu „umírněné“ soudruhy, aby na sekretariátech prosadili, že se teprve v půlce sedmdesátých let na Bratislavské lyže mohli objevovat zpěváci se svou rockovou skupinou? Zosobněním či převtělením do podoby našeho českého Muslima Magomajeva měl být zřejmě nevalný kavárenský zpěvák Pavel Liška, kterého režim coby zastánce sovětského repertoáru přímo hýčkal. Jenže odulý zpěvák u mladé generace ne a nezabral, ke všemu se mu všichni posmívali, a tak mu Pragokonzert rád doširoka otevřel cestu k výdělkům na Východ (dnes Liška se svou společnicí dle zpráv Mladého světa z loňského podzimu obchoduje

⁵ Dvořák, V.: *Melodie 1973*, č. 7.

⁶ Pilarová, E.: *Vzpomínání*, Praha 1991.

s českými děvčaty v Itálii...). Vrcholem umělé družebnosti a devótnosti se stal festival Sovětská píseň, v němž si naši zpěváci dobrovolně vybrali vždycky nějakou úchvatnou sovětskou píseň, v české verzi ji vždycky jednou zazpívali a měli zase na rok klid.

Nejčernější skvrnou na „popáči za totáče“ je pochopitelně hojná a aktivní účast na antichartovní slezině v Divadle hudby. Mezi klaunskými čísly nechyběly ani projevy Karla Gotta, Evy Pilarové, Ladislava Štáidla, Jaromíra Klempíře, Karla Svobody, Pavola Hammela, Karla Vágnera a jiných, děkující straně a vládě za podporu a klid k práci. (Ladislav Štáidl ještě dvanáct let poté, při Palachově týdnu v lednu 1989, neváhá vystoupit v televizní anketě s chytráckým prohlášením o míru a zdravých dětech, aby rok poté nabízel slušnou částku režiséru Josefu Císařovskému, který onen šot našťěšť do dokumentu o národní povaze přesto zařadil...).

Tak jako působí magicky obraz setkání Josefa Švejka na Karlově mostě s Josefem K., kterého vedou na popravu do lomu, pro mne je symbolem dvojlomnosti tehdejší reality vize, která Gottův mercedes třeba mívá antona Veřejné bezpečnosti, v němž vezou k procesu členy Plastic People...

Nejen propagandou živ byl moloch totality, i okrasných písní bylo potřeba. O čem ale jiném než o lásce se však dalo a smělo zpívat, když ostrozraké textařské komise odhalily i neúmyslný dvojsmysl ve vyčtení tabuizovaného názvu měsíce srpna? Pročež naši obratní textaři vyplňovali křížovky na dlouhé a krátké slabiky a hold budiž vzdán těm, kterým se přes stará omezení podařilo sepsat něco kloudného (výjimkou byla tvorba zábavných šašků Ivana Mládka a Františka Ringo Čecha, jež byla tolerována pro krotké dada a smích vzbuzující naivismus). I bolševik časem přišel na to, že trh je trh, a solventní nerozkoukaná dítka lehce uvěří, že jiná hudba asi ani neexistuje, než ta jásavá, která se hrne z rádia, televize a desek. Stroj na peníze potřeboval honem nové a nové písničky, nové a ještě novější talentíky. Tuny kýče, metráky rýmovánek o lásce, zástupy snaživých abonentů slávy na jedno použití – kdepak vy ptáčkové hnízdo máte, kdo si vybaví něco víc za jmény Stachová, Hurychová, Linková, Lukášová, Matysová, Giergielová, Dudáček, Roth, Bartoň, Pátek, Vávra, Smolík, Rezek, Hromádka...?

Jak se to dělá, ukázal neschopným kolegům teprve ve vší zrůdnosti František Janeček. Předchozí koketování Petra Hanniga s předpubescenty „projektem“ *Vítězslav Vávra* (s texty Václava Honse, který konečně přestal psát poémy o Únoru) nebylo příliš trvanlivé, konkurenční Karel Vágner sice na čas ze čtyřicátnice Hany Zagorové a třicátníků Petra Kotvalda a Stanislava Hložka vyrobil žvatlající barbínu a dvojici středoškoláků (za Holky z naší školky kluci dostali vyznamenání Ústředního výboru SSM Za socialistickou výchovu mládeže), ovšem Janečkovu ataku na dětská prasátka s úsporami nemohli čelit. Janečkův cirkus se zpívajícími školáky Pavlem Hornákem a Pepíčkem Melenem dosáhl patologické infantililty. Vhodně do guláše ještě Michala Davida, který vsadil na bezduché italské disco, cpané sem hojně apologetem sanremského festivalu Milošem Skalkou (který plynule přešel od televizního uvádění představitelů pop music z Německé demokratické republiky též k dramaturgování Sovětské písně); pěvecky nejnevybavenější zpěvačku světa Markétu Muchovou a výlupky „úspěšného mladého muže za rozvinutého socialismu“, oprsklé naobědvané veksláky typu Sagvana Tofiho a Michala Penka; okořeňme přípravou spartakiádní skladby Poupata pro mladší žákyně a úspěch je zaručen. Ke zločinům, páchaným kolovrátkáři na generaci nevinných dětí, přináležejí nepochybně i výstavní texty Eduarda Pergnera, Richarda Bergmana, Františka Řebíčka a Jaroslava Machka, o jejichž neustálém úspěchu ve Strašidelném zámku Ondřeje Štindla nepochybuji...

Nedosti rozčilení. Však ono by to Františku Janečkovi ani tolik neklapalo, kdyby ze známosti nenechal zkusmo napsat nějaký ten textík pověstnému šefovi oddělení kultury z Ústředního výboru KSČ Miroslavu Müllerovi, o jeho záznamu v registru StB pod jménem Manager radši ani nemluvě. Ale takových bylo...

Pokud praví moudrost návštěvníka kina, že čím lepší titulky, tím horší film, v populární hudbě to určitě neplatilo, pokud jde o vztah obal gramofonové desky – obsah. Po dvacetileté éře, kdy

k nám pronikly i barevné lakované přebaly a autoři se vyžívali v povoleném nasnímání velkých, rozsmátých portrétů neupřímných fyziognomií (podle peří poznáte je, totiž výjimky z pravidla, všechny ty Karly Halouny, Josky Skalníky a Michaly Cihláře, kteří neudělali snad v životě nudný, špatný obal – a taky vesměs k výborné muzice), Janečkova stáj znovu všechny přetrumfla. Ne že by neumětelů bylo málo, pohleďme na skvostný abstraktní obal Dimitrije Gaydečky ke Zlatému palcátu, termografického fantoma Václava Bozděcha a Petra Sirotky k Laufrově desce z roku 1988, nebo rodinně ohavný obal k desce Patrasové *Pasu, pasu písničky*, na němž nechybí ani malý Felix Slováček. Zápis do zlaté knihy postmodernismu si ovšem zaslouží tvorba Daniely Antalovské pro Janečkovy Kroky. Obal k *Dětem ráje* by rozplakal i Davida Lynche. V ateliérové džungli poskakují na větvích rozpustilé vycpané veverky... škoda, že jsem se desky dávno zbavil.

Taková byla naše populární hudba. Falešně idylická, prolhaná, vykalkulovaná, nedůstojná, otravná a služebná. Tvrdila, že „úsvit nám mírovou vlajkou mává“ nebo že „ten chléb je tvůj i můj“. O té špetce kvality, kterou přinesla, o slušných lidech, co se v ní taky pohybovali a ani za totality se nesklonili, o tom se mi dneska mluvit nechtělo.

Zaplaťpánbu, že je to za námi.